

CULTURA CREȘTINĂ

APARE, CU ESCEPȚIA LUNILOR IULIE ȘI
AUGUST, LA 10 ȘI 25 n. A FIECĂREI LUNI.

Abonamente:
Pe un an: cor. 10.
Pe 1/2 an: cor. 5.
In străin.: cor. 12.
Numărul 50 bani.

REDACȚIA:
Dr. Ioan Sâmpăleanu, Ștefan Roșianu, Dr. Victor Macaveiu, Dr. Alexandru Nicolescu, Dr. Alexandru Rusu și Dr. Ioan Coltor.

Redacția și Admi-
nistrația:
«Cultura Creștină»
Balázsfalva.

Hajdudorogh.

În sfârșit dorințelor noastre s'a dat izbăvire. Toți factorii competenți în chestia noiei dieceze au căzut de acord, ca parohiile noastre încorporate Hajdudoroghului să ni-se dea înapoi. În principiu lucrul este admis de toate forurile, unde puteam afla împotrivire, așa încât azi putem cu bucurie salutã licărirea de lumină izvorită după noaptea atâtor deziluzii. Speranțele noastre n'au fost înșelate și optimismul nostru, părut de o naivitate adorabilă, s'a dovedit de întemeiat pe deplin. Noi am crezut încă într'un viitor rodnic al bisericii noastre și ne-am închinat cu tărie nădejdlor de mai bine iar acum ne mângăiem cu gândul, care ne-a fost statornic în minte chiar și în zilele aceste de încercare amară: că biserica noastră își are încă menirea ei mare în trupul neamului românesc.

Însă tot norul, cât de întunecat ar fi el, își are contururile sale arginții, așa și din năcazurile, cari au trecut peste noi, ne-am ales cu o samă de învățături și cu ceva bine ivit în mod indirect, de acolo, de unde mai nime nu credea să iasă ceva bine.

Un bine, ce a isvorit din suferințele Hajdudoroghului este, că Vaticanul ne-a cunoscut mai temeinic. Informat numai din periodicele și ela-

sticele dări de seamă, ce i-se ofereau cu ocazia fugitivelor vizitări ad limina, el privea biserica românească unită printr'o prismă, ce nu transmitea decât o prealimitată geană de lumină, în care de comun lucrurile nu se vedeau tocmai cum erau în realitate. Aşa se explică apoi, cum în diferite rânduri Ordinariatele noastre au fost silite să limpezească situații, cari s'au putut creă numai din o subobscură cunoștință a stărilor bisericeii noastre; așa se explică, în ce chip a putut Roma să scrie un *Christifideles*, în care să înalțe atât de mult biserica noastră, pentru ca în corpul aceleiaș vestite bulle să-i dismembreze 83 de parohii. — Azi însă Vaticanul ne cunoaște mai bine. Înaintea lui s'au deschis colțișoare din sufletele noastre, cari poate rămâneau încă veacuri întregi sub umbră. El a văzut mai limpede ca oricând tot avântul aspirațiilor noastre și — pentru ce n'am spune-o — toată golătatea slăbiciunilor noastre.

Iar nouă ne este scumpă cunoștința aceasta, pentru că ea ar fi punctul de mănecare al unor drumuri noi în spre înflorirea bisericii și înspre cimentarea unor relații cu Roma, cari se conțină mai puțin din aprecierile ideale ale unei bunăstări, pe care nu o avem și mai mult din binepriceputul realism al unor împrejurări mai grele ca ori unde pe fața pământului. . . .

Un alt bine este, cunoștința ce și-au câștigat-o despre noi toți acei concetățeni ai noștri, recrutați în mare parte din cei cari se zic de o credință cu noi, cărora prea de multeori le plăcea să se mestece în afacerile noastre. Ei au dobândit o învățatură mai mult. Au priceput, anume că în veacul al 20-lea credincioșii unei biserici nu sunt turme de oi pe cari să le poți mână în toate strungile; ei au înțeles, că bineticluitele statistice, nu pot zidi temeliiile unei biserici; mai mult însă ca ori ce, ei au învățat sus în fotoliile casei

magnaților, din spusul unui arhiepiscop românesc unit, că biserica noastră este biserică catolică, dar națională, că ritul nostru este rit catolic, dar românesc.

Argumentele aduse de episcopul Gherlei în casa magnaților au fost foarte grăitoare și de atari, încât au fost în stare să desmetească mintea plină de prejudeții a multor înalți dignitari ai țării noastre. Pe urma lor, poate că Dr. Vasile Hossu va fi mai puțin binevăzut între colegii săi purtători de cârjă arhierescă, poate că pretenia lui va fi mai puțin simpatică fostului său vecin Csernoch, fie însă sigur arhiepiscopul nostru, că mai mult a câștigat în inimile noastre, decât a pierdut în inimile lor. Și bine, că noi nu ne unim într-o toată cu toate premisele, din cari Preasfinția Sa și-a dedus concluziile, totuși felul cum a știut să țină la înălțimea unui vlădică românesc unit din alte vremi, ne umple inima de nădejdi tari pentru cea mai norocoasă deslegare a întregii afaceri Hajdudorogh. Cu atât mai vârtos, că episcopul Vasile, pare a fi indicat așa în treacăt chipul cum crede, că se vor îndestuli spiritele agitate ale tuturor Românilor: a) nu limba de conversație are să fie normativul, după care avem să judecăm, că cineva este român sau ungar, ci limba lui maternă; b) parohiile toate, cari se doresc înapoi, să nu fie ținute cu sîla în noua dieceză. Nu credem însă, că atunci, când Sfinția Sa a zis, că săcuimea este maghiară, a voit să înțeleagă și acele parohii și filii, cari bine că aparținătoare tractelor săcuiești, se doresc înapoi, cari au primit rău pe nefericitul vicar Jazkovich și cari indiferent, că știu ori nu știu românește, se țin pe sine de parohii și filii românești.

Întreg lucrul acesta al reîncorporării parohiilor este foarte gingaș și pretinde o temeinică studiere a situației. Arhieriei noastre sunt chemați să afle cea mai fericită

soluție în toată afacerea. Inșă ca răspundabilitatea lor să fie împărțită pe mai mulți umeri și ca să se evite ori și ce umbră de suspiționare nedreaptă, noi credem de oportun, să se concheme o nouă consfătuire, ca și cea din Februarie anul trecut, în care să se desbată cu de-amănuntul ce putem pretinde înapoi și ce trebuie să pretindem să ni-se dea înapoi.

De sigur noi vom fi prudenți în pretenziunile noastre și ne vom îngriji, ca ceea ce vrem să fie al nostru să și dovedim, că ne aparține nouă și să fim tot odată gata să paralizăm orice tărie de silogisme, ce ni-s'ar pune împotriva. Pecețile bullei *Christifideles Graeci* sunt deschise și noi trebuie să ne știm folosi de ocazie, ca să arătăm Romei cât de drept am vorbit noi totdeauna și cum alții au fost cei ce s'au folosit de prea marea distanță dintre Roma și Blaj.

REDACTIA.

Cuminecarea preotului la liturghia Inaintesfințitelor.

E un adevăr indiscutabil, că în liturghia Inaintesfințitelor lipsește *consacrarea* și că, prin urmare, formele liturgice, bogate și frumoase, cari incadrează *cuminecarea*, numai în sens impropriu se numesc liturghie.

Data întroducerii acestei liturghii nu e stabilită. Timpul, în care se spune și se presupune, că ar cădea terminul întroducerii, e foarte lung: dela sinodul parțial din Laodicea (372) până la sinodul VI. ecumenic (681), ținut în vestitul palat împărătesc „Trulla“ din Constantinopol. Intre datele aceste s'a introdus și s'a generalizat liturghia Presfințitelor.

Necunoscut e și numele autorului acestei liturghii. Sf. Gregoriu Marele (540—604), căruia i-se atribuie, probabil, a revăzut-o numai și cu auctoritatea lui de mare cap al bisericii întregi a urgit observarea ei.

Ceeace știm pozitiv e motivul și scopul, pentru cari s'a introdus liturghia Inaintesfințitelor. Anume, în zilele ajunului

greu și sever al Paresemilor, considerat ca timp de întristare, nu se celebră și nu se celebrează liturghia propriu zisă, considerată ca cel mai înălțător act de bucurie. Dar, pentru ca mulțimea credincioșilor cucernici să nu rămână fără nutremântul spiritual al sfintei Euharistii, Biserica a introdus liturghia aceasta și a împreunat-o cu Inseratul. Credincioșii la liturghie se cuminecau. După acest act sfânt le eră și este iertat să frângă ajunul strict. Pentru ca să se poată da sf. Cuminecătură credincioșilor, Biserica prescrie preotului, să pună în potir vin și apă, „tăcând și nimica zicând“¹⁾. Turnarea vinului și a apei în potir are singur numai *importanță practică*. Vinul acela rămâne vin comun în tot decursul liturghiei Înaintesfințitelor: nu se preface în Sângele Domnului.

Tipicul Triodului înșiră taxative zilele din Paresemi, în cari se celebrează liturghia Presfințitelor²⁾.

Rânduiala acestei liturghii, întregită cu: „Invățătura pentru dumnezeiasca liturghie a Înaintesfințitelor“³⁾, e una dintre cele mai clare rândueli, cari privesc celebrarea sacramentelor și a sacramentalelor. Pe lângă toate aceste însă o dispoziție tipiconală, care se referă tocmai la partea esențială a acestei liturghii, a dat ansă la practice contrare, iar în timpul din urmă chestia a fost discutată viu din partea preoților în mai multe conveniri și, mai puțin, și în publicistică.

Chestia e următoarea: Rubrica din Liturgier⁴⁾ prescrie: „După acestea: — adecă după ce preotul zice: Cele înainte sfințite Sfintele sfinților — ia preotul aerul de pe cele Sfinte, și se cuminecă după obicei“.

Din cuvintele: *se cuminecă după obicei* unii bărbați din cler, venerabili și cu temeinică și vastă erudițiune împreună cu mai mulți alți preoți, conchid, că preotul liturgisitor, după ce se cuminecă cu Trupul și cu Sângele Domnului sub specia pâinei are să bea și vin din potir, deși acela e neconsacrat și deși la finea liturghiei are să consume Sfintele.

Rațiunile, ce le invoacă pentru susținerea acestei păreri, sunt următoarele: 1. Primirea vinului din potir, după cuminecare, e *datină* în Biserica orientală la liturghia Înainte-

¹⁾ Liturgier, Blaj, 1905. p. 213.

²⁾ Mai pe larg la Dr. I. Marcu, Teologia pastorală, t. II. p. 290 și urm.

³⁾ Liturgier, p. 211—214.

⁴⁾ Pag. 236.

sfințitelor. 2. Prin luarea vinului neconsacrat *înainte de consumarea Sfințelor* ajunul natural nu se frânge, fiindcă întreaga seria de lucrări dela cuminecare până la terminarea consumării moralmente se poate considera de o singură lucrare. 3. Biserica pretinde ajunul și tot Biserica a introdus și obiceiul de a bea preotul din vinul neconsacrat, pentru ce nu poate fi vorbă de păcat și nici de profanarea Trupului Domnului. 4. Beutul din potir face mai evidentă datina din Biserica noastră de a se cuminecă sub ambele specii¹⁾. În timpul din urmă s'au mai adus și alte rațiuni²⁾ anume 5. frângerea ajunului e aproape inevitabilă în timpul consumării dela fiecare liturghie, fiindcă totdeauna rămâne pe păreții interni ai potirului câte o particică din Trupul Domnului, care se consumă după ce preotul, clătărind potirul, a beut vin neconsacrat, ori apă; — și în urmă 6. Trupul Domnului mai îngrabă se expune profanării, dacă preotul nu ia din vin, decât dacă ia, fiindcă Trupul Domnului sub specia pâinei uscată, dacă nu se ia lichid, ușor poate fi dat afară din gură, tușind preotul, ori strănutând, ori vorbind cu glas înalt în continuarea slujbei.

Aderenții părerii contrari susțin, că preotul la liturghia Inaintesfințitelor nu trebuie să bea vin din potir, în cazul când tot el are să și potrivească. După aceștia, Biserica prin cuvintele: preotul „se cuminecă *după obicei*“, pretinde, ca cuminecarea și la liturghia Inaintesfințitelor să se întâmple ca de regulă, cum e *datina*. Regula și datina însă e, că preotul în întreg anul, la liturghiile sfinților Ioan Gurădeaur și Vasile Marele, se cuminecă cu Trupul și Sângele Domnului sub speciile pâinei și ale vinului și până după ^{umare} *consacrare* nu se servește nici cu pâine, nici cu lichide, ca vin și apă, ce, dacă s'ar lua, sigur ar supăra și scandaliza pe toți. Aceasta practică și obicei al Bisericii nu e nici un motiv — cred ei — să se abandoneze la liturghia Inaintesfințitelor, pentru că nici aici nu subversează nici un caz extraordinar, din puținele cazuri cunoscute din Teologia pastorală³⁾, în cari se poate primi sf. Euharistie și după frângerea ajunului natural.

Biserica a hotărât și noi credem, că Domnul nostru Isus Hristos, în sf. Euharistie, este întreg sub fiecare specie și

¹⁾ Dr. I. Marcu, o. c. p. 298 urr.

²⁾ „Unirea“, 1913. nr. 40. p. 3—4.

³⁾ Dr. I. Marcu, o. c. p. 213 urr. și 383 ur.

întreg sub fiecare părticică a fiecărei specii. Prin urmare cuminecându-se preotul la liturghia Înaintesfințitelor sub specia pâinei, primește întreg Trupul și Sângele Domnului Hristos și astfel pentru a satisface adevărului dogmatic n'are nici un motiv suficient de a recurge la aparențe, cari ușor induc pe preoți în păcat material, cum s'a și întâmplat. Sunt în viață doi preoți, cari fac parte chiar din elita clerului nostru. Aceștia mi-au spus, că, atunci când beau din potir, la liturghia Înaintesfințitelor, recitează forma: „*Cuminecu-mă eu servul lui Dumnezeu preotul (cutare) cu scump și sfânt Sângele Domnului și Dumnezeului...* Discutând împreună chestia, m'am convins, că au purces așa nu din neștiință, ci din lipsă de advertență. Neatențiunii de acestea însă într'un lucru așa de mare pot produce încurcături sufletești de cele mai grave.

Aderenții acestei păreri cred, că cuminecarea cu consumarea moralmente nu prezintă o singură lucrare. Motivul e următorul. Dela cuminecare până la consumare sunt lucrări multe, cari depărtează aceste două acte unul de celalalt în măsură cu mult mai însemnată, decât să se poată considera ușor de un singur act. După cuminecarea preotului (pot fi și mai mulți preoți și diaconi) urmează strângerea Sfintelor și punerea în potir, cuminecarea credincioșilor, arătarea Sfintelor, ectenia de mulțămită, rugăciunea amvonului, Psalmii 33 și 144, deslegarea și împărțirea anaferei — apoi consumarea. Altcum stă lucrul cu potrivirea Sfintelor, ^{mirale} abluțiunile se îndeplinesc aproape în aceiaș clipă, — cu cuminecarea morboșilor și cu cuminecarea credincioșilor pe timpul liturghiei Înaintesfințitelor, pentru cari credincioși în rândul întâiu s'a introdus turnarea vinului și a apei în potir putându-se da Trupul și Sângele Domnului sub specia pâinei cu mult mai ușor și mai sigur cu un lichid, decât cu degetele. Aici primirea sf. Euharistii cu beutura comună e *simultană*, pentru ce nu poate fi vorbă de frângerea ajunului.

Privitor la aserțiunea, că fără luarea vinului după primirea sf. Euharistii preotul, tușind, strănutând, vorbind și cântând, ușor poate scăpa din gură o mică părticică din sfântul Trup, se răspunde, că preotul ia numai o mică părțica din specia pâinei, — cu atât mai mică cu cât e mai uscată, — pe care o înghite, până ce strânge sf. Euharistie și o pune în potir și pânăce recitează în taină rugăciunea de mulțămită. De altcum fiecare preot a experiat, că după fie-

care cuminecare, și *dacă se face sub ambe speciile*, rămân particule în gură, cari se adună cu limba și prin contragerea musculaturii gurei și se înghit muiate fiind de salivă. De s'ar întâmplă, ca preotul să tușască ori să strănute imediat după primirea sf. Euharistii, ce se poate la fiecare liturghie, pentru evitarea profanării sfântului Sacrament, tușește cu buzele închise și nu aruncă, ci înghite flegma; iar de strănutat strănută în palmă, de unde, căzând vre-o fărâmătură cât de mică, o ia în gură cu limba, ca nimic să nu rămână, apoi cu buretele își șterge bine palma de-asupra discului.

.....
 Lucrul de căpetenie în toată afacerea e: cum interpretează Biserica orientală prescrierea tipiconală: preotul „*se cuminecă după obicei*“?

Pentru a putea răspunde la întrebarea aceasta și spre a putea contribui la limpezirea acestei însemnate chestiuni, am cercat dispozițiile pozitive și practica 1. din provincia metropolitană gr.-cat. de Alba-Iulia și Făgăraș, 2. din Biserica gr.-cat. din Galiția, 3. din cea gr.-cat. ruteană din Ungaria și 4. din Biserica gr.-orientală română din Ungaria și România.

Rezultatul e următorul:

a) În provincia metropolitană gr.-cat. de Alba-Iulia și Făgăraș nu e nici o dispoziție pozitivă — cât știm noi — care să se ocupe cu chestia aceasta.

Praxa nu e uniformă în această Biserică. În catedrala din Blaj, unii preoți cuminecându-se cu Trupul și Sângele Domnului, la liturghia Înaintesfințitelor, beau din potir, alții nu — până la consumare.

În biserica catedrală din Oradea mare preotul bea vin din potir, în capela seminarială de acolo nu bea nici odată, iar în bisericile rurale „preoții, cari celebrează liturghia Înaintesfințitelor, de regulă, ori mai bine zis în general, se cuminecă numai cu sf. Trup, iar din potir nu beau niciodată“, cum scrie Păr. Ludovic Vida, în 17 Maiu a. c. — În biserica din Gherla, după informația dată de Păr. Dr. Victor Bojor, preoți beau vin neconsacrat din potir. — În dieceza Lugojului unii preoți au beut vin neconsacrat după cuminecare, alții nu au beut. Despre aceasta m'am convins la o conferință ținută în Lugoj, la 20 Martie a. c., la care au participat canonici, protopopi și preoți, având în frunte pe P. S. Sa Episcopul. La finea discuțiunii toți cei prezenți au fost de acord, că corect e a nu bea vin neconsacrat după cuminecare și înainte de consumare.

b) Biserica gr.-cat din Galiția a decis în cauză în sinodul provincial din 1891, a cărui canoane au fost aprobate de Pontificalele Leo XIII în 1895. Pe baza hotărârilor acelui sinod s'a compus Liturgierul tipărit la Lemberg, în 1905, cu binecuvântarea mitropolitului Andreiu Septiczky conte de Septiczka și e episcopilor Constantin Cechovici din Premișl și Gregoriu Chomișin din Stanislau.

În Liturgierul acesta se afă următoarea învățătură privitoare la cuminerarea preotului la liturghia Înaintesfințitelor:

„Iar cuminecându-se cu Trupul lui Hristos zice: Cu onoratul și preasfântul și preacuratul trup al Domnului și Dumnezeu-lui și Mântuitorului nostru Isus Hristos cuminecu-mă eu nevrednicul serv al lui Dumnezeu preot: (numele-l spune, sau ieromonah: numele-l spune) spre iertarea păcatelor mele și spre vieața de veci, amin“.

„Și îndată curăță sfântul disc, șterge în sfântul potir toate Părticelele măruate lipite¹⁾: *din Potir însă nu se cuminecă*, și plecându-se profund, asemenea și diaconul, plecându-se, primește dela preot sfântul Potir și, întorcându-se către popor, zice cu vers înalt:

„Apropiățivă“²⁾).

c) În bisericile rurale și în mănăstirile Bisericii gr.-cat. rutene din Ungaria preoții nu iau vin din potir după cuminecarea dela liturghia Înainte sfințitelor, după cum scrie Păregumen Atanasiu A. Maxim, din Ungvár, în 16 Maiu, a. c. În directorul dat de episcopul de Muncaciu pe 1912, la p. 19 se află următoarea învățătură:... „preotul descopere sfintele daruri, frânge sf. Agneț, se cuminecă, *însă numai sub forma pâinii* — și după ce toate le rânduește după obicei, întorcându-se către norod, zice...“³⁾.

d) Biserica română greco-orientală atâtea din Ungaria, cât și cea din România referitor la cuminecarea preotului, la liturghia Înaintesfințitelor, are îndrumare pe cât de amănunțită, pe atât de limpede, pentrucă n'are trebuință de nici un comentariu.

Liturgierul tipărit la Sibiiu, în 1902, la pag. 164 și 165 are următorul: *Îndreptariu la servirea liturghiei cei mai înainte sfințite*:

¹⁾ Se înțelege de disc.

²⁾ Traducerea e a Părintelui egumen Atanasiu A Maxim.

³⁾ Traducere făcută de P. Leo I. Manu dela Prislop.

„La vremea împărtășirii, după ce zice preotul: *Cele mai înainte sfințite, Sfintele sfinților*, ridică acelaș sfântul aer, iar diaconul intră în sfântul altar și — stând aproape de preot — zice: *Sfarmă, stăpâne, sfânta pâne*. Preotul o sfarmă cu multă luare aminte, în patru părți, zicând: *Sfarmă-se și se împarte Mielul lui Dumnezeu*. Și pune părticica în sfântul păhar, fără a zice ceva; iar diaconul toarnă căldura în păhar asemenea tăcând; și stă apoi puțin mai deoparte. Preotul zice: *Diaconoane, apropie-te*. Și — viind diaconul — face închinăciune cu evlavie, cerându-și iertare și zice: *Diaconului* (proto- sau arhidiaconului N.) *se dă cinstitul și sfântul trup și sânge*. Și sărutând diaconul mâna preotului, merge și stă în dosul sfintei mese, și plecându-și capul se roagă ca și preotul. Asemenea și Preotul — luând o părticică din sfintele taine, zice: *Cinstitul și sfântul trup și sânge*; și plecându-și Capul se roagă, zicând: *Cred Doamne, Al cinei Tale, și Nu spre judecată*, tot. Și așa se cuminecă cu sfintele taine, cu frică și cu toată evlavie. Apoi — luând preotul buretele — șterge mâna zicând: *Mărire Ție, Dumnezeule*, de 3 ori. Și sărutând buretele îl pune la loc. Apoi luând sfântul potir cu amândouă mânilor, gustă de 3 ori, fără a zice ceva. Apoi își șterge buzele și sfântul potir cu acoperământul ce-l are în mâni și-l pune pe sfânta masă. Și luând și anafora și puțin vin cu apă, își clătește gura; apoi își spală mânilor și buzele, și — stând puțin mai deoparte, — zice rugăciunea mulțămirii toată: *Mulțămim Ție*. Iar Diaconul nu bea atuncia din potir, ci mai pe urmă, după rugăciunea amvonului, și după potrivirea părticelelor sfintelor taine ce au rămas.

Când servește preotul singur fără de diacon, și el după împărtășirea sfintelor taine nu bea din potir, ci numai după terminarea sfintei liturgii, și după potrivirea sfintelor taine. Că — măcar de este și sfințit vinul prin părticelele ce s'au pus în sfântul potir — dar totuș nu chiar în dumnezeescul sânge; de vreme ce nu s'au zis cuvintele sfințirii peste dânsul, precum se face la liturghia Marelui Vasile și a sfântului Ioan Gură-de-aur.

După aceste diaconul — luând sfântul disc — îl ridică deasupra sfântului potir, și șterge Sfintele cu buretele, tăcând. Și închinându-se de 3 ori, deschide ușile împărătești. Apoi luând sfântul potir dela preot zice după rânduială: *Cu frica lui Dumnezeu*; și celealalte dupăcum se arată la locul său. —

Instrucțiunea aceasta o are și Liturgierul tipărit tot în Sibiu, la anul 1835, pag. 199 și 200 sub titlul: „*Arătare pentru*

oare care îndreptariu la slujirea Liturghiei prejdeosfeștenia.“ Un Liturgier vechiu, care probabil s'a tipărit în Iași (fi lipsește titlul) și se află în biblioteca Părintelui prepozit Ioan M Moldovanu, încă cuprinde pe foaia 79 și 80 instrucțiunea de mai sus, sub titlu: „Arătare pentru oareșcare îndreptariu la slujba liturghiei cei mainainte sfințită,“ iar Liturgierul tipărit în București, în 1895 are aceasta îndrumare, pe pag. 227 și 228 sub titlul: „Arătare pentru oare care îndreptări la slujirea Liturghiei cei mai înainte sfințite“.

Că vor fi preoți gr.-or. aici și dincolo, cari nesocotesc acestea îndrumări, nu ne îndoim.

e) In Biserica gr.-or. sârbească se urmează ambele practice, după cum ne-a informat, cu datul 13 Maiu a. c., Păr. protopop dela Arad, Dr. Laurean Luca. Păr. Fabian din Timișoara are informația dela un erudit preot sârbesc, că în timpul de față între preoții sârbi, cari acolo beau și din vinul neconsacrat înainte de consumare, e o vie mișcare și interesare în chestia importantă a cuminecării preotului la liturghia Inaintesfințitelor.

*

Considerând toate cele spuse mai sus, credem, că cu temeiul s'a putut exprima părerea din nrul 5 (p. 160) al acestei reviste, că e mai bine, dacă preotul, cuminecându-se la liturghia Inaintesfințitelor singur sub forma pâinii, nu ia nimic din potir până la consumarea dela finea liturghiei.

SENIOR.

Din istoria bisericească a Bihorului.

— Ultimii arhidiaconi-vicari ai episcopului latin —

După moartea episcopului Ioan Giurgiu Pataky, titularul episcopiei de Făgăraș, împăratul Carol al VI-lea numi de episcop pe Ioan Inocențiu Klein. Sinodul electoral din Alba-Iulia, ținut în 4 Iunie 1728, îl candidase pe Klein numai în locul al doilea. In locul prim, cum, cum nu — azi nu mai putem desluși —, erà candidat episcopul rutean al Muncaciului, Ioan Iosif Hodermarszki, arhimandritul muntelui

Csermek ¹⁾). Iar pentru locul al treilea electorii optară pentru un anumit Ladislau Hátas.

În cele următoare voi încerca să reconstruiesc pe baza documentelor până acum cunoscute figura, destul de însemnată în istoria bisericii noastre, a acestui Ladislau Hátas ²⁾).

Ladislau Hátas este — așa credem — unul dintre tinerii anonimi, cari în tenorul săborului mare din 1702, aveau an de an să fie trimiși la studii înalte „afară la granițele Transilvaniei“. Poate să fi studiat la Cluj sub conducerea iezuiților, având bursa Ianiană, ca și Pataky și Klein. Teologia, foarte probabil, nu a făcut-o în Roma, unde se trimiteau clerici mai rar și numai fruntea. Se confirmă aceasta și din împrejurarea, că dacă termina studiile în Roma, se află despre el pomenire în registrele școlii de acolo, cum se află despre Ioan Pataky. El nu este însă pomenit. Chiar și porecla ungurească de Hátas, ne îndeamnă să credem, că dânsul a studiat în școlile din țară.

¹⁾ Încercarea aceasta a ighemonilor noștri de-a ne ferici Sionul cu un prelat străin de neamul nostru nu e unică în istorie. Într-o vreme era cât p'aci să ajungă la Oradea mare „Rușii“, și în vre-o 3 rânduri scaunul Ardealului era amenințat a fi hărăzit membrilor societății lui Isus. O încercare ultimă — așa credem! — de natura aceasta a fost cea dela Lugoj, când promovatului episcop Mihályi i-se căută urmaș în „clerul cucernic“ al eparhiei de Eperjes.

²⁾ Lucrările întrebuițate la studiul de față sunt următoarele: Dr. Aug. Bunea, Episcopul I. In. Klein Blaj 1900 p. 2—3. Petru Maior, Ist. bis. Românilor, Buda 1813 p. 93. I. M. Moldovanu, Acte sinodali, Blaj 1869 t. II. p. 101. Nic. Popea, Vechea Mitropolie, Sibiiu 1870 p. 144. „Revista Teologică“ (Gruia) 1907 passim. „Cultura Creștină“ (Ștefan Tásiedan) 1913 p. 143—6. Dr. I. Ardelean, Ist. diec. rom. gr.-cat. a Orăzii-mari. II. Blaj 1888 p. 24—27; 30—35. Dr. Ios. Pap Selăgian, Scurtă Istorie a credinții Românilor. Blaj 1845 p. 57—58. Benedict XIV, De synodo dieocessano II c. XII și urm. Balugyánszky And., Egyházi Történet. Eperjes 1846. Șematismul diec. Orăzii 1864 p. 19—20. Veritas „A magyarországi románok stb.“ Budapest 1908 p. 64. Dr. Alexandru Grama, Istoria bis. românești. Blaj 1884 p. 162—163. Al. Keresztury, Compendiaria Notitia Fundat. ac Vicissitudinum Eppatus et Capituli Magovaradiniensis. Magovaradini 1806. Cipariu, Acte și fragmente. Blaj 1860. p. 163—8 și 193. Bunyitay Vincze, Biharvármegye oláhjai és a vallásunio. Budapest 1892 p. 51—84. Dr. Ilarion Pușcariu, Manual de istorie bisericească, Sibiiu 1893 p. 89. Ioanicius Basilovits, Brevis Notitia Fundat. Theodori Koriatovics, Casoviae. III 10. Hurmuzaki, documente privitoare la istor. rom. t. VII București 1876. Nicolae Firu, Date și documente. Arad 1908 p. 8—11. Dr. Nilles, „Symbolae“ passim. Sánoczy, Disertatio hist. critica de S. Ladislao fund. eppatus Varadinensis. Viennae 1775.

Profesorii acestora aveau adecă pe atunci urâtul obicei, de-a reboțeză pe elevi dându-le câte un epitet șod, care îi distingea bine de ceilalți colegi. Cu apelativele acestea îi onorau mai ales pe Români, ce se și explică în parte deoarece ficiorașii noștri nu puteau figura în condica institului cu patronime d'al d'astea: Petruț a Pătrașcului, Pera a Vuței ș. a. Ce mai ști apoi: poate omul nostru va fi fost un voinic osos și spătos și așa i-se potrivea atributul de Hátas (=spătos).

Candidatul din 1728 la scaunul lui Giurgiu Pataky, cu 12 ani mai înainte avu norocirea să obțină dela Pataky parohiatul și protopopiatul Făgărașului, ținut foarte expus ispitelor ortodoxiei de peste munți și coruptelelor calviniste ale optimașilor de acasă. Slujba aceasta se vede, că a purtat-o cu multă cinste, căci altfel nu se poate explică cum la proxima vacanță de episcop fù luat în serioasă combinațiune pentru lăudata demnitate.

La anul după decesele neașteptat al arhierelui Pataky, se celebră în Cluj-Mănăstur un sinod diecezan¹⁾. La acest sfat matur al cremei clerului român, parohul central al diecezei se bucură, precum se și cuvenea, de-o cinste deosebită. În ședința I, ținută la 15 Noemvrie 1728, sinodul îi concrede lui și protopopului Nicolae dela Biia, să ancheteze minușios în chestia grea și gingașă a „exceselor“ făptuite de cătră „popii schismatici“, cari s'au lăpădat de unire și au luat cu puterea bisericile dela uniți. — Afară de aceasta trebuie să presupunem, că Hátas a fost grămădit și cu alte afaceri importante și neamânavere, căci sinodul îi dă voie să fie eventual înlocuit în aceasta comisiune de altul, pe care îl va designă prezidentul sinodului, paterul iezuit Adam Fitter, locotenentul de episcop sau „directorul bisericii unite“, după cum îi eră titula oficială.

După aceste întâmplări trebui să se scurgă aproape un deceniu până când cronica să pomenească iarăș de protopopul din Făgăraș, Ladislau Hátas, ca candidat de arhieriu, candidat acum nu mai mult la episcopia românească a Ardealului, ci la cea ungurească din Oradeamare, ca vicar în pontificalibus pentru enoriașii de rit oriental. Dela propovăduirea unirii printre Români din nordul Ungariei, aceștia fură păstoriți de

¹⁾ „Iezuiții“ îi ziseră diecezan, în opoziție cu termenul predilect al clerului de „general“, luat dela calvini.

cătră chiriarhi străini, cei din Muncaciu și Oradeamare, cari pentru inspectarea nemijlocită instituiău vicari (în Muncaciu) ori arhidiaconi (în Oradea-mare). Înainte de-a ajunge Hátas arhidiacon al Românilor uniți din Țara-ungurească, Românii mai avură alți 6 vicari arhidiaconi. Aceștia, afară de unul, toți fură, ca și episcopii lor, străini de neamul nostru. Ladislau Hátas este dară al șeptelea în seria locușitorilor episcopești ai Românilor ungureni uniți, iar ca Român este al doilea ¹⁾).

La anul după moartea lui Okolicsányi (1736), Oradea capătă nou episcop în persoana contelui Nicolae Csáky. Dieceza Orășii pe timpul cât a stat sub Turci și-a pierdut mai de tot credincioșii, îmbrățișând aceia reforma lui Calvin. Revenirea acestora la legea strămoșească se dovedì ca imposibilă. Catolicii puseră atunci ochii pe Români, ca pe cei mai număroși locuitori ai acestor regiuni. Dar și unirea aceasta mergea foarte cu anevoie. Noul episcop aveă ambiția să se știe păstor peste o turmă respectabilă. Trebuie că-l vor fi informat, că unirea Românilor numai atunci ar da înainte, dacă pe sama lor se va constitui arhieru a parte, carele să oficieze cele sfinte cu pompa proprie rânduielii răsăritene, carea o aveau Românii înainte de unire și cu carea se făleau și se mângăiau frații lor atașați la ierarhia omodoxă sârbă.

Vicarul capitular din Oradea, contele Pavel Ștefan Forgách ²⁾) îndeamnă pe noul episcop Nic. Csáky, îndată la început, înainte de a se întrona, pe când petrecea încă în Cașovia, să pună pentru *greci*, de vicar un om din sânul lor, pe care să-l ridice la gradul de arhieru. Episcopul Csáky primi propunerea, dar asupra persoanei nu căzù de acord cu consiliul de rășboiu din Viena. Csáky voiă Român după cum îl sfătuiau sftnicii lui naturali, pe când Viena, — din pricini pe cari nu le știm —, milită insistent pentru un Rutean. Csáky, ca să zădărnicească opintirile consiliului vienez, sau mai bine zis, ca să-l pună oarecumva în fața unui fapt complinit, grăbește și rețearcă pe episcopul Klein din Blaj, să-i prezenteze un subiect apt pentru rangul de arhieru sufragan. Omul lui Klein sosește în primăvara anului 1738 la Oradea. Acest aspi-

¹⁾ Primul arhidiacon de neam românesc e Ladislau Pap, între anii 1729—1738.

²⁾ Acesta ajunge episcop după promovarea lui Csáky la mitropolia Calocei în 1747. El pune primadată arhieru pe sama uniților săi.

rant nu e altul decât Ladislau Hátas, cum văzurăm mai la deal: rivalul de odinioară (1728) alui Inocențiu Klein la episcopia Făgărașului. Csáky trebuie că a ținut mult la Hátas, căci se întrepuse în scris la comandantul cetății Orășii, ca acesta să umble în voie oaspelui ardelean, dându-i în scrisoarea trimisă comandantului titula de vlădică, „Vlagyika“.

În 16 Septembrie 1738, Hátas figurează ca arhidiacon. El nu a fost adus însă la Oradea cu aceasta destinațiune, ci pentru ca să fie constituit de vicar pe sama „grecilor“. Se mai vădește aceasta și din împrejurarea, că uniții în 28 Maiu 1738 aveau arhidiaconul lor, pe Ladislau Pap: „váradi görög rituson levő főesperest“¹⁾. Care să fie pricina de Csáky nu isbutise cu planul său, nu este destul de lămurit; mai probabil e, că nereușita planului episcopului Csáky se datorește neînțelegerilor dintre Csáky și consiliul de războiu din Viena. Se poate însă și acea, să nu fi fost destul de pregătit terenul, ca Românilor să se poată da arhieriu pontifical!

Peste 8 ani, în 1746, acelaș Csáky în conțelegere cu vicarul său, lăudatul Fargách, de nou insistă la Viena pentru denumirea grabnică, de episcop sufragan, a vechiului său candidat, va să zică, a arhidiaconului Ladislau Hátas. Dar nu i-s'a sfetit nici acum. Atâta numai, că Hátas de astădată nu de aceea nu ajunge la toiag vlădicesc, pentru că i-ar fi cântat rău cărțile, ca în rândurile trecute, ci pur și simplu pentru că nu a mai avut zile. Moare cu dorul arhieriei, în preajma înălțării sale la această treaptă sacramentală.

Relativ la Hátas, dl Tășiedan ne descopere de curând în „Cultura Creștină“ două documente: Primul este un olograf alui Hátas însuș, datat numai cu un an înainte de-a se „prestevi“, adresat protopreotului Florea din Ghiriș, în ceva scutițe de biruri publice pentru personalul bisericesc deservient: „... dela cinstita varmeghie a scos cum în tot satul un popă, un diac, un sfăt, să nu se scrie de scriitorii cinstitei varmeghii, ce să fie bisericești. Pentru aceea să meargă frăția Sa în tot satul să-i scrie pe nume, ca să-i arete la scriitorii cinstitei varmeghii cât mai curând, că peste două săptămâni

¹⁾ „Arhidiaconul“ (főesperes) nu e numai un simplu protopop, ca toți ceilalți protopopi de rând, deși pe latinește toți protopopii ni-i numeau archidiaconi. Aceasta se vădește între altele și din aceea, că un astfel de arhidiacon pe românește se reda cu protopop mare, „protopopul varmeghii întregi“, nu numai al unei circumscripțiuni mai restrânse.

vor ieși scriitorii în toată varmeghia aceasta. — Scris în Oradeamare 1745 Octomvrie 17 zile. Hátas Vasilie Protopopul Varmeghii Bihării“.

Al doilea document este necrologul lui Hátas, fixat în registrele deceselor parohiale din Ujváros (=măhala Orăzii) pe cum urmează: „Cinstitul protopopul cel mare Vasilie dela Oradeamare sau prestevit (sic) în Anno 1746 luna lui Iunie în 26 de zile după amiazi la 10 ceasuri, când întunecase într-o Joi seară. Și l-am îngropat tocmai în zioa de Petru Apostol și Pavel în 29 de zile ale lui Iunie într-o zi de Duminecă în biserica de Ujvarăș înaintea icoanei lui Hristos unde stă Annalogul Hatos Laszlo erdeli“.

*

În locul decedatului Hátas, la rangul de arhidiacon ajunge Meletie Kovács, parohul din Oradea, pe care clerul și poporul după repausarea lui Hátas îl ceruse de arhieru dela episcopul Csáky. Csáky fû promovat într'aceea la episcopia Calocei —, iar de chiriarh orădan se întronă, încă în 22 Februarie 1748, despomenitul vicar Forgách. Suplicanții se întorc acum cu toată încrederea cătră Forgách și nu înzădar, căci acesta la câteva zile după întronare sușterne hârtiile pentru preconizarea lui Kovács la Roma.

Papa Benedict XIV cu datul 12 Iulie 1748 confirmă așezământul vicariei orientale, iar la 16 Septemvrie al aceluiaș an ratifică definitiv constituirea lui Kovács. Hirotonia întru arhieru urmă la 15 Decemvrie 1748, în mănăstirea Maria-Pocs, prin punerea mânilor celebrului episcop și retor bisericesc Emanuil Olsavsky, la titula Tega (oraș în Arcadia Asiei mici), adecă „in partibus infidelium“. Liturghia din ziua de Crăciun o pontifică deja noul arhieru cu mare fast. Prin aceasta bagă cumplită spaimă în rândurile încrezute ale clerului sârbesc, cari nu mai slăbeau cu învinuirea nemotivată, că Papa în veci nu le va da uniților arhieru separat, căci nu se poate. Fiul de neguțător macedo-român, de obârșie din Neryusta, vilaetul Saloniki, ai cărui părinți emigraseră deodată cu rășboinicul patriarh Arsenie Cernovich, fû preoțit în Arad la 29 Iunie 1734 de cătră Isaia Antonovich. Pentru purtare rea fû caterisit. După multe peripeții, în 1736, la Oradea depune în mâinile canonicului Okolicsányi, episcop titular, mărturisirea

credinții catolice. E dispus preot la Bihardiószeg, dar încurând e adus în centru. Când cu prilejul ciumei din 1739 se distinge. Moare în 1775.

Petru Maior, I. Ardelean, A. Grama, Dr. A. Bunea, Nilles, și Enciclopedia Română din Sibiu, precum și Șematismele mai vechi ale diecezei de Orade, greșesc, când pun moartea lui Kovács cu 5 ani mai înainte. Greșesc apoi și privitor la timpul consacrării sale întru arhieru, punându-o la anul 1750. Petru Maior trebuie, că s'a răzimat pe opul lui Ioanichie Basilovits, apoi pe datele ce i-leau subministrat Mihail Muntean secretarul episcopesc alui Vulcan. Aceștia însă fură rău informați împrumutând cu toții greșelile lui Petru Maior. Datele adevărate le-a stabilit dl canonic Bunyitay, din arhiva episcopiei latine de Oradeamare.

Kovács face ca arhieru dese vizite canonice sămănând unirea, dar secerișul e nul, căci episcopul sârbesc din Arad, e tot în călcâiul lui și dripește toată sămănătura. Nu e bărbat învățat arhieru românesc, dar duce vieață evsevioasă. Poporenii și preoșimea îl au în mare drag. In cele din urmă ajunge în mare conflict cu stăpânul și binefăcătorul său, cu Forgách. Cronica sincronistă îl eternizază ca mare iubitor de argint. Bagsamă o fi atavismul din familiile și generațiile de comerțianți vechi.

A avut dese scârbe pentru vișul simoniei, nu numai cu clerul subaltern — mai ales cu Vasile protopul din Siălani — dar și cu vlădicul din Blaj Petru Pavel Aron, care îl și acuză pentru aceasta la episcopul Forgács¹⁾.

După moartea lui Kovács ajunge „arhidiacon pe sama Grecilor“ Andreiu Fáji, pe care îl înlocuiește, din pricina boalei, Sánoczy. Aceștia doi erau membri ai capitlului latin din Oradea-mare. După Kovács, episcopul Forgách n'a mai pus adecă vicar separat pentru greci, pentrucă eră deja aproape vremea, când se întemeiază episcopia separată sub primul episcop Moise Dragoș.

Dr. ȘTEFAN POP.

¹⁾ Colecțiunea corespondenții lui Kovács se păstrează la episcopia Lugojului.

Tipicul serviciului liturgic arhieresc.

Sfânta liturghie.

(III. Articol final)

12. Cuminecarea.

După ce a răspuns corul cu: *Amin* la eschiamățiunea: *Și ne dă nouă...*, arhierul, mergând spre ușa împărătească, binecuvântă cu dihero-trihelele, zicând: *Și să fie îndurarea...*¹⁾ Corul: *Intru mulți ani...*

Diaconii ies pe ușile laterale și din locul obișnuit cetesc ectenia: *I're toți sfinții...* La sfârșitul ecteniei unul dintre preoți zice eschiamățiunea: *Și ne învredicește...* Arhierul depune mitra și, ridicându-și mâinile împreună cu preoții celebranți, zice: *Tatăl nostru...*, iar de pe amvonul din presbiteriu recitează această rugăciune un diacon. Unul dintre preoți recitează eschiamățiunea: *Că a ta este împărăția...*, când se pune mitra pe capul arhierului. Corul: *Amin*.

Când corul cântă: *Amin*, pedistul iese din altar și stă lângă ușa împărătească. După ce termină corul, arhierul zice: *Face tuturor*, fără diher și triher. Corul: *Intru mulți ani...* Diaconul: *Capetele voastre...* Corul: *Ție Doamne*. În decursul

¹⁾ Când se hirotonește un ipodiamon întru diacon, diaconii de rând, după terminarea eschiamățiunei: *Și ne dă nouă...*, ies în presbiteriu, având diherul și triherul în mâni. Pun câte o mână pe umărul ipodiamonului (dacă sunt mai mulți, pe câte un umăr a ipodiamonilor de margini) și-l conduc în altar, zicând cel dintâiu diacon: *Cu vrerea Tatălui, cu ajutorul Fiului și cu puterea Spiritalului sfânt, înalțe-se onoratul (onorații) ipodiamon (ipodiamoni) dela onoratu ipodiamonie, la onorata diaconie, demândând, demândăți, demândă, dispunătorule sfinte, și-l (și-i) binecuvântă cu darul tău cel sfânt*. În mersul spre altar și în timpul recitării acestei rugări, ipodiamonul face trei mătăni. În altar diaconii îl prind de mâni și el sărută la fiecare încunjurare omoforul, genuncherul și mâna arhierului, — care șede înaintea mesei — cum și cele 4 cornuri ale prestolului. După prima încunjurare ies pe ușa de meazănoapte și intră pe cea împărătească, iar după a doua ies pe cea împărătească și intră pe cea de miazăzi. În decursul încunjurărilor corul cântă: *Sfinților martiri...* Celce se hirotonește în genunchi, își pune mâinile pe prestol, iar pe mâni fruntea. Arhierul, îl însamnă cu sămnnul sfintei cruci și după ce diaconul I zice: *Să luăm aminte...*, ținând mâna dreaptă pe capul lui, cetește forma: *Darul cel dumnezeesc...* Apoi îl îmbracă în ornatele diaconului, zicând la fiecare ornat: *Vrednic este*, — și răspunzând corul de 3-ori aceiaș. După ce s'a îmbrăcat în sfintele ornate, se sărută pe umeri cu arhierul și cu diaconii și ieșind din altar, în locul îndatinat, zice ectenia: *Pre toți sfinții amintindu-i...*

cântării acesteia vin înaintea uşei împărăteşti (unde a rămas pedistul) clericii cu spălătorul şi ştergarul. Arhiereul, venind dela altar, îşi spală mânilor. Clericii amintiţi se întorc în altar, pe unde au venit. Un preot zice eschiamăţiunea: *Cu darul şi cu îndurările...* Arhiereul îşi depune mitra şi împreună cu ceialalţi celebranţi, cu mânilor ridicate, zice rugăciunea: *Ia aminte, Doamne...*, după care fac trei închinăciuni şi zic în taină: *Dumnezeule, curăţeşte-mă...* Diaconul zice: *Să luăm aminte*, iar arhiereul prinde cu mâna dreaptă sfântul Agneţ şi zice: *Sfintele sfinţilor*. Corul: *Unul sfânt...* Diaconii merg în altar, unde cel dintâiu se aproprie de arhiereu şi zice: *Frânge, dispunătorule*. Arhiereul, frângând, zice încet cu ceialalţi preoţi: *Frânge-se...* Apoi zice diaconul: *Plineşte, dispunătorule...* iar arhiereul luând părticeaua însemnată cu: Is., face cruce de-asupra potirului şi o lasă încetinel în potir, zicând: *Plinirea credinţei...* Diaconul, luând linguriţa cu apă caldă dela crâsnic, zice: *Binecuvântată...* Arhiereul şi celebranţii, binecuvântând, zic: *Bine este cuvântată...*, iar diaconul toarnă câţiva picuri de apă în potir, zicând: *Căldura credinţei...* Arhiereul ia părticeaua „Hs” şi o împarte în atâtea părţi, câţi preoţi celebrează, apoi ia câte o părticea şi o pune în mâna dreaptă, ce fiecare preot o ţine pe mâna stângă. Când se aproprie preotul la arhiereu, zice: *Dă mie, dispunătorule...* După ce s'a împărţit Sf. Cuminecătură, recitează toţi rugăciunile de înainte de cuminecare, apoi se cuminecă unul fieşte care cu preşosul Trup al Domnului, ce-L are în palmă, zicând: *Cuminecu-mă eu...* şi grijind, ca absolut nici o părticică, oricât de mică ar fi, să nu rămână pe palmă. Apoi se cuminecă cu preşosul Sânge, întâiu arhiereul, apoi preoţii după demnitate. Arhiereul ţine potirul în mâna dreaptă şi venind preoţii pe rând zice fiecare: *Iată vin la nemuritorul Împărat* şi bea din potir cu multă grijă, zicând arhiereul: *Cuminecă-se servul lui Dumnezeu...*, iar după ce se cuminecă îi zice: *Iată s'a atins de buzele tale...* Mai pe urmă se cuminecă diaconii. Cuminecându-se toţi, zic rugăciunea de mulţumită. Diaconul I strânge cu multă grijă şi evlavie toate părticelele de pe antimis pe disc, iar de pe disc în potir.

Când se cuminecă cei din urmă, acoliţii ies pe uşile laterale şi se postează înaintea iconostasului ca şi la sfânta Prefacere, iar când se deschide uşa împărătească, se pun de două laturi faţă 'n faţă. — Terminând diaconul cu strângerea

particulelor, acopere potirul și zice: *Cu frica lui Dumnezeu...* apoi merge cu potirul în ușa împărătească, unde merge și arhiereul, care ¹⁾), luând potirul dela diacon, zice — dacă nu se cuminecă nimenea —: *Mântuește, Doamne, poporul Tău...* Apoi pune potirul pe altar, și tămâiază, iar preotul din stânga ia potirul, se întoarce către popor, și, zicând: *Totdeauna...*, îl duce pe masa proscomediei.

Când se întoarce arhiereul cu potirul, acoliții făcând închinăciune spre altar, se întorc pe după feșnice (ca totdeauna) și intră în altar, doi pe ușa de miazănoapte și doi pe ușa de miazăzi. Tot atunci ies din altar diaconii pe ușile laterali și, apropiindu-se de ușa împărătească printre feșnice și iconostas (ca totdeauna), după ce corul cântă: *Amin*, cetesc ectenia: *Drepti, împărtășindu-ne...* Arhiereul împătură antimisul și, zicând eschimațiunea: *Că Tu ești sfințirea noastră...*, face cruce peste antimis cu sf. evanghelie și o așază pe el. Corul: *Amin*. Unul dintre preoții mai mici după demnitate ²⁾): *Cu pace să ieșim...* Corul: *Intru numele Domnului*. Alt preot merge la masa proscomediei pentru consumarea Sfintelor. Un diacon zice: *Domnului să ne rugăm*. Corul: *Doamne îndură-te...*

Preotul, carele a zis: *Cu pace să ieșim*, cetește rugăciunea amvonului. După aceasta corul: *Amin* — și: *Fie numele Domnului...*

Când cântă corul: *Amin*, pedistul iese pe ușa de miazăzi și se postează înaintea ușei împărătești. Terminându-se: *Fie numele Domnului*, arhiereul merge în ușa împărătească, unde face deslegarea. De aici se întoarce la altar, se desbracă de toate ornatele, îmbrăcându-se, dacă voește, în epitrahir, mandie și camilafcă. În cazul acesta ieșirea arhiereului din biserică se face după ceremonialul arătat mai sus, la intrarea în biserică. Când iese arhiereul din biserică corul cântă: *Pe dispunătorul...* Preoții la ușa bisericii desbracă pe arhiereu de camilafcă, mandie și epitrahir. Arhiereul îi binecuvântă și iese din biserică, iară procesiunea se întoarce în altar, unde preoții desbracă hainele sacre.

¹⁾ La Nașterea și la Învierea Domnului arhiereul cetește din Euhologiu rugăciunile prescrite, apoi ia dela diacon potirul și binecuvântă poporul.

²⁾ Dacă la liturghie au fost hirotoniți preoți, unul dintre aceia cetește rugăciunea amvonului, iar ceilalți potrivesc Sfintele.

Notițe generale.

1. La sărbători mai mari, în Blaj la Rusalii, dacă e timp frumos și voește arhiereul, procesiunea îl întâmpină jos la scara palatului episcopesc și până acolo îl însoțește și după terminarea sf. liturghii. În cazul acesta dela palat până la ușa bisericii se înfig rami verzi de două părți și spațul din mijloc se presară cu iarbă. Elevii școlilor se înșiră și la intrare și la ieșire pe lângă ramii verzi.

2. La orice serviciu s'ar afla arhiereul, și dacă nu servește, el zice: 1. *Pace tuturor*, 2. *Simbolul credinței*, 3. *Tatăl nostru*, și 4. *face deslegarea*. (În Oradea-mare arhiereul rostește numai: *Binecuvântarea Domnului*..., iar celealalte preotul).

3. Dacă preotul celebrează sf. liturghie ori vre-o laudă dumnezească fără diacon și e prezent și arhiereul, atunci, la liturghie, cere binecuvântarea arhierului dela masa altarului, iar la Laudele dumnezești dinaintea uși împărătești. În cazul ultim se întoarce spre arhiereu și-și pleacă capul, zicând: *Binecuvântă*... Diaconul la toate serviciile cere binecuvântarea din presbiteriu, dinaintea uși împărătești (la cununie ori la botez de lângă masa, lângă care se administrează sacramentul). Dacă sunt doi diaconi, diaconul I se întoarce în loc spre arhiereu, iar al II-lea, întorcându-se, face un pas înainte la mâna stângă a diaconului I, și, când diaconul I cere binecuvântare, amândoi se pleacă. Când se amintește în ectenii arhiereul, diaconii, în locul, în care stau, se întorc spre arhiereu și-și pleacă capul. Când termină o ectenie, și au să între în altar, după ce fac închinăciune înaintea altarului, se întorc, în locul unde stau, spre arhiereu și-și pleacă capul, apoi intră.

4. Înainte de tămâierea bisericii, preotul ieșind pe ușa împărătească, iar diaconii, — dacă sunt — ieșind pe ușile laterale, dacă e un diacon, pe ușa de miazănoapte, și mergând printre iconostas și feșnice până față 'n față cu ușa împărătească, unde se întorc spre arhiereu, prind inelul cădelniței cu mâna stângă, iar cu mâna dreaptă catenele cădelniței și ridicând puțin mâinile în sus și plecându-și puțin capul, primesc binecuvântarea arhierului. După ce au terminat cu tămâierea, în ușa împărătească se întorc iarăș spre arhiereu, — atârând mâna dreaptă cu cădelnița, își pleacă capul și luând binecuvântarea merg în altar pe ușile laterale, afară de văhodul dela inserat, când nu se mai întorc spre arhiereu, ci merg direct prin ușa împărătească. La Intratul mic dela liturghie, diaconul, ajungând

în presbiteriu față 'n față cu ușa împărătească, dă evanghelia arhiereului spre sărutare, zicând: *Binecuvântă, dispunătorule, sfânta intrare*, și sărută mâna arhiereului, apoi merg în ușa împărătească, unde îl așteaptă celalalt diacon — dacă sunt doi — cu cădelnița.

5. La văhodul dela Înserat, procesiunea, după ce ajunge în fața ușei împărătești, înaintea feșnicilor, se oprește și terminând preotul rugăciunea: *Seara și dimineața...* diaconul (diaconii) cere, ca mai sus, binecuvântare, apoi tămâiază biserica... Dacă nu-i diacon, aceasta o face preotul.

6. Cetețul apostolului, când corul cântă: *Mărire Tatălui dela Sfinte Dumnezeule*, iese din altar și merge la arhiereu, unde îngenunche, sărută mâna, ce arhiereul o pune pe apostolierul închis, apoi se scoală și merge la locul, de unde se cetește apostolul. După terminarea cetirei apostolului, iarăș merge la arhiereu, îngenunche ș. c. a. Tot așa se urmează și la cetirea paremiilor. (În Oradea-mare cetețul după terminarea apostolului nu mai merge la arhiereu, ci trecând pe lângă tronul arhieresc face o închinăciune și primește binecuvântarea. La paremii nu merge cetețul la arhiereu nici înainte).

7. Diaconul I după cetirea apostolului, iese din altar pe ușa împărătească cu diaconul II și trecând de feșnice, în presbiteriu, al doilea se oprește, stând cu fața spre ușa bisericii dela intrare, iar diaconul I merge la arhiereu, îngenunche și zice: *Binecuvântă, dispunătorule...* iar după ce arhiereul zice: *Dumnezeu... prin mijlocirile...* sărută mâna arhiereului și merge la celalalt diacon, apoi înaintează împreună până la locul de unde se cetește evanghelia. Aici, întorcându-se unul cu fața cătră celalalt, deschide evanghelia o dă celui de al doilea, care o ține deschisă cu amândouă mâinile și primul cetește.

După cetirea evangheliei diaconul II duce evanghelia deschisă arhiereului și stând în picioare i-o prezintă spre sărutare. Sărutând mâna arhiereului, merge cu evanghelia tot deschisă și o dă preotului, care așteaptă în ușa altarului.

8. Când arhiereul intră și iese din biserică, publicul se întoarce spre el și-și pleacă capul. La intrarea în biserică a arhiereului, dacă s'a început serviciul, nu se întâmplă nimic deosebit, adecă preotul, diaconul și corul nu fac nici o întrerupere, iar dacă nu s'a început serviciul divin corul cântă: *Pre dispunătorul...* După terminarea sf. liturghii preotul iese din altar în presbiteriu și ofere arhiereului anaforă, iar corul cântă:

Pre dispunătorul. (În Gherla, când intră arhiereul în biserică, se întrerupe serviciul divin, dacă s'a început. Corul cântă: *Pe arhiereul nostru...* și preotul ieșind din altar îi ofere spre sărutare crucea și evanghelia. Dacă la intrarea arhiereului se cetește apostolul, ori evanghelia, atunci arhiereul stă locului până la terminarea acestora).

9. La liturghia arhierească în Oradea: a) pe lângă arhiereu stau trei clerici unul la toiag, (care nu iese înaintea iconostasului, lângă ușa împărătească), altul e la capuciu și al treilea la mitră. Aceștia ridică și respective pun pe capul arhiereului capuciu și mitra. Aceștia trei duc și epitrahirul, mandia, camilafca și mănușile violete ale arhiereului și-l însoțesc în toate locurile, în biserică, întrând și ieșind din altar pe ușile laterale. b) După chemarea Spiritului sfânt, înainte de începerea sfintei liturghii, arhiereul sărută crucea, evanghelia și prestolul, iar preoților concelebranți le întinde spre sărutare crucea. c) Acoliții totdeauna stau în presbiteriu. d) La *Sfinte Dumnezeule...* nu se cântă: *Intru mulți ani...* e) Pe cetețul apostolului nu-l însoțesc acoliiți la amvon. În decursul cetirii apostolului se tămâiază numai în altar. f) Când sunt doi diaconi, numai unul iese la cetirea evangheliei. g) După rugăciunea: *Nimenea din cei legați...* tămâiază întreagă biserica însuș arhiereul precedat de doi acoliiți și de diaconi cu dihero-triherele. h) La Intratul mare nu se poartă dihero-triherele și toiagul, ci preotul penultim poartă mitra, iar cel din urmă crucea donată de pontificele Piu IX. Toți concelebranții zic: *Pe arhieria ta...* i) Apa caldă o toarnă în potir arhiereul. j) Rugăciunea: *Mântuește, Doamne, popurul tău...* nu o zice arhiereul, ci preotul cel dintâiu, binecuvântând cu preasfânta Euharistie.

SENIOR.

INSEMNĂRI.

O statistică. Paragraful al 5-lea al legii pentru competențele preoțești, căreia îi mai lipsește numai sancționarea, stabilește că ajutorul ce-l poate primi vre-un preot dela stat, înțelegându-se sub acest ajutor congrua și cvincvenalele la olaltă, nu poate fi mai mare decât venitul congrual al parohiei luat de trei ori.

Prin această dispoziție a legii, pentru foarte mulți preoți se face iluzorică dispoziția §. 4 care stabilind două cvincvenale de câte 400 cor., și trei de câte 200 cor., asigură după 25 ani de serviciu pentru preoții cu cvalificație „superioară“ un maxim de salar de 3000 cor. Singur preoții, cari sunt în parohii, a căror venit congrual fasionat este de cel puțin 750 cor. vor putea ajunge la suma de 3000 cor. Ceialalți, cari sunt în parohii a căror venit congrual este între 400—750 cor. vor avea ajutoare mai mici, și anume cu atât mai mici cu cât venitul parohiei lor este mai aproape de 400 cor., iar cei cu 400 cor., ori plane cu mai puțin, nu vor putea ajunge la nici un cvincvenal, ori câți ani ar servi în parohia respectivă. Motivul este, că întreg ajutorul nu poate fi mai mare decât de trei ori venitul congrual, iar $3 \times 400 = 1200$, perfect numai atât cu cât se întregește venitul congrual amăsurat legii de congruă pentru ca să fie 1600 cor. In schimb ceice au venit congrual de cel puțin 750 cor. pot avea întregire dela stat până la maximul stabilit de 3000 cor., pentrucă de $3 \times 750 = 2250$, așadară împreună cu venitul congrual precis 3000 cor. Sumele la cari vor putea ajunge aceia a căror venit congrual este între 400—750 se vede din următoarea tabelă statistică:

Venitul congrual	Intregirea congruală	Triplul venitului congrual	Maximul la care poate ajunge
Coroane	Coroane	Coroane	Coroane
400	1200	1200	1600
450	1150	1350	1800
500	1100	1500	2000
550	1050	1650	2200
600	1000	1800	2400
650	950	1950	2600
700	900	2100	2800
750	850	2250	3000

După aceste socotim, că va fi interesant să arătăm, ce venite congruale au parohiile noastre, ca să se poată apoi conchide la ajutorul, de care vor beneficia. Statistica ce-am compus spre scopul acesta se razimă pe Șematismul arhiepiscopial din 1911, și astfel bineînțeles are în vedere numai parohiile din arhiepiscopie. Rezultatul ni-se prezintă pe cum urmează: Parohii cu venit congrual mai mic de 400 cor., a căror preoți nu pot deci reflecta la nici un cvinevenal, sunt 424, iar de acele a căror venit întrece suma de 750 cor., a căror preoți vor putea ajuta la maximul de 3000 cor. sunt 42. Celelalte parohii sunt între aceste două margini. Într'un conspect statistic cele 704 parohii ale arhiepiscopiei se prezintă astfel:

Sub 400 cor.	400 - 450	450 - 500	500 - 550	550 - 600	600 - 650	650 - 700	700 - 750	Peste 750	Total
424	63	38	44	42	19	19	13	42	704

Pe baza șematismelor sau a datelor, ce s'ar putea găsi la deosebitele Ordinariate, s'ar putea pregăti statistici exacte și despre celelalte dieceze, pentru că ele trebuie să servească de bază la orice acțiune ce-am întreprinde pentru schimbarea în viitor a legii de curând votate.

Și nu ne îndoim, că ele se vor face.

Dr. Alexandru Rusu.

*

Exagerări artistice în pictura noastră bisericească.

Mai zilele trecute am avut fericirea să cetim în coloanele unui „organ național politic“ românesc următoarele șire de o elocvență luminoasă: „Evangheliștii dela baza cupolei ne prezintă capetele istorice ale lui Mihaiu Viteazul și Ștefan cel Mare. Deasupra intrării din dreapta ne prezintă cina cea de taină într'o formă apropiată de zilele noastre: Hristos șezând la masă încunjurat de țărani și țărance române în port săliștenesc“.

Azistăm, nu e drept, la canonizarea costumului național în varianta lui dela Săliște, aflat vrednic, grație unui penel românesc (cărui însă noi nu voim absolut de loc să-i negăm talentul!), de înalta cinste a altarelor.

Până acum am fost obișnuiți să vedem introduse motivele românești numai în ornamentica picturii bisericești și a fost atât de înțeleaptă limitarea aceasta. Brăurile splen-

dide smălțuite cu motive naționale, cari tivesc creațiunile marelui Smigelschi sunt neîntrecute în întreagă pictura bizantină. Și tot belșugul acela de nuanțe românești bogate în coloratură, cari răsar din *penumbre* și din *colțișoare* artistic scoase la iveală, *fără însă de a atinge fondul istoric și tradițional al lucrării*, redă concepției celui mai de seamă pictor bisericesc român caracterul actualității, imprimând formelor vechi toată viața sufletelor noi.

Atâta este absolut de ajuns și nimic mai mult nu este de lipsă. Un adevărat artist își va ști vărsă sufletul său, din care n'are se lipescă unda puternică a naționalismului, în opera sa; să nu cerce însă a introduce cu forța sentimente străine în icoane, cari au altă menire, pentrucă atunci involuntar se face vinovat de apostrofarea satirică a bătrânului Horațiu. Așa de pildă îmbrăcarea în haine ungurești a sf. Petru ar face ridicolă făptuirea unui pictor de talia lui Munkácsy. Tot așa costumul săliștenesc străplântat pe văile și delușoarele din Galilea, fie și la nunta din Cana (cum se rectifică în alt număr pomenitul ziar cina de taină descrisă mai înainte) împrumută o notă puțin serioasă unui chip de pe un iconostas.

Noi nu trebuie să imităm profilul acesta puțin succes din pânzele unor artiști apuseni, pentrucă noi nu avem ușița aceea de scăpare ce o aveau ei. În Italia și în Spania lumea eră dedată să se închine la chipuri de sfinți, cari purtau îmbrăcăminte ce eră la modă și atunci, de oarece sfinții aceia de fapt au îmbrăcat astfel de haine și așa Murillo care nu putea picta pe admirabilul Antoniu de Padua decât în haine de franciscan, eră mai cu ușurință ademenit să permită penelului său un oarecare anahronism când a văpsit pe Vergura Maria, fiind pe altarele din Madrid și alte icoane sfinte, în cari se venerau aceleași linii artistice.

Noi însă nu am avut încă nici un sfânt îmbrăcat în haine românești și oricât de român și-ar închipui țăranul nostru pe prorocul Ilie, totuș nu și-l va ideă cu cojocul pe umeri, cu toate că biblia lui Clain vorbește de veșmântul acesta al Tesbiteanului și oricât de respicat s'ar cită cuvintele sfântului Ioan Botezătorul despre curelele încălțămintelor, noi niciodată n'am fi în stare să admirăm o icoană de sfânt apostol cu picioarele în opinci.

Lucrurile acestea sunt adevărate exagerări în arta bisericească și este bine să le stânjenim dela început, ca nu cumva febra nepotolită a cutărui creier de artist să ne facă unele plocoane sfinte, în cari cetele îngerilor să fie nouă batalioane de dorobanți cu aripi, iar spiritele necurate vre-o câteva companii de turci de-alui Osman Pașa. Și pentru ce nu? Dacă pe Mihai Viteazul și pe Ștefan cel Mare îi poate cineva face evangheliști (mai bine ar fi succes ca arhangheli!), pentru ce n'ar putea face din întemeietorii României de astăzi cete de îngeri ocrotitori?...

Dr. Ioan Coltor.

CRONICĂ.

Legea cvincvenalelor preoțești. Ambele case ale parlamentului au votat deja proiectul referitor la cvincvenalele preoților. Nici vorbirea energică a deputatului Ștefan C. Pop din camera deputaților, nici pledoariile alese ale celor trei arhieriei români din casa magnaților n'au putut să schimbe părțile supărătoare pentru noi ale proiectului. Mișcarea preoțimii noastre împotriva proiectului (cu totul trei sinoade protopopești, și și acele cam întârziate) a fost cu mult mai fără vlagă decât să fi putut influența cât de puțin soarta noii legi. Arhieriei noastre ce-i drept au reprezentat biserica și preoțimea română, dar ar fi putut-o face cu mai mult aplomb și credem cu mai mult succes, dacă ar fi putut să se provoace la o mare agitație și nemulțămire, care să fi stăpânit cele câteva mii de preoți români.

Ne-am ales însă și așa cu ceva. Atitudinea demnă a Arhieriei noastre din casa țării și mai ales împrejurările politice destul de favorabile pentru noi, au făcut ca ministrul de culte să facă promisiunea, că îndatăce finanțele țării vor permite va reveni asupra acestei legi, și va regulă prin o novelă și soarta mizeră a preoților cu calificare inferioară. Acești preoți, — și mai bine de jumătate din preoțimea română (ne gândim și la preoții neuniți) stă din astfel de preoți, — nu sunt adecă socotiți vrednici de-a li-se ușora soarta, pentru că, vezi Doamne, „nu îndeplinesc, cum zicea motivarea proiectului, muncă culturală“. Ei vor trebui deci să se mulțumească și pe mai departe cu ajutorul neînsemnat, care le compete în temeiul legii de congruă din 1908.

Dar afară de neîndreptățirea ce se face, prin noua lege a cvinvenalelor, preoților cu o calificare inferioară, ea mai are și alte neajunsuri. Este § 5, prin care ca maxim al ajutorului, pe care preotul îl poate avea de la stat (congruă și cvinvenal la olaltă!), se fixează venitul congrual fasonat, luat de trei ori. În urma acestui § numai acei preoți cu o calificare superioară vor putea ajunge cu timpul la maximum de 3000 cor., cari stau în parohii de acele a căror venit fasonat este de cel puțin 750 cor. Preoții din parohiile mai bune vor fi deci și din punctul de vedere al acestei legi preferiți celor din parohiile mai slabe, aceia cari ar avea mai mare nevoie de întregire potrivit de la stat. O statistică pe care o dăm în altă parte a acestui număr lămurește deplin asupra acestui neajuns.

Ei bine, neajunsurile aceste trebuie cât mai curând eliminate. Novela, pe care ne-a pus-o în prospect guvernul țării va trebui să țină samă deplin de doleanțele noastre. Aceasta se va face însă numai dacă vom ști să cerem, și să arătăm, că nu suntem nepăsători față de soarta noastră. Cele trei sinoade protopopești (Reghin, Cluj și Mediaș), cari s'au ocupat cu neajunsurile noii legi, au fost de acord în cererea unui sinod arhidiecezan. Și au toată dreptatea. Într'un sinod ca acesta, și respective în sinoade de aceste ținute în toate diecezele, cărora le-ar premerge eventual sinoade protopopești cât mai multe și ținute cu o cât mai largă publicitate, s'ar arăta mai bine, ca pe ori care altă cale, nemulțămirea preoției române. Iar această nemulțămire, manifestată în forme legale, ajungând la urechile guvernului nu numai că va putea influența novela făgăduită, ci va putea s'o și grăbească.

De aceea ne alăturăm cu drag la ideea unui sinod arhidiecezan, respective a sinoadelor diecezane. (ar.)

*

Primul episcop al Hajdudoroghului. Revizuirea bullei Christifideles, asupra căreia s'a stăruit în Nr. trecut pe temeiul știrilor din Roma, s'a confirmat de atunci încoace și prin declarațiile ministrului de culte făcute în ambele case ale parlamentului. Ea se va face deci cu toată siguranța. Printr'ânsa vor trebui să fie scoase de sub oblăduirea Hajdudoroghului toate parohiile românești. Sub jurisdicția noului vlădică vor rămâne foarte puțini Români, aceia cari se vor fi găsinde respirați prin parohiile rutene sau maghiare, dar cu toate aceste, ori mai bine zis chiar pentru aceasta, socotim, că e

bine să privim puțin în fața primului episcop al Hajdudoroghului de tristă și dureroasă pomenire.

Personalitatea lui *Miklós István*, căci așa se numește noul episcop, ni-se prezintă din partea foilor ungurești, din cari luăm informațiile referitoare la el, într'o lumină, care se potrivește de minune în cadrele tricolore maghiare ale noii episcopii. Chiar și gazetele catolice lasă, în caracterizarea noului episcop, aproape cu totul la o parte însușirile bune de preot și păstor sufletesc în senz creștin al turmei sale, și remarcă cu multă bucurie calități, cari trebuie să aibă foarte puțin a face cu persoana unui arhieru al legii creștine. În lipsa altora, suntem și noi nevoiți să încreștăm numai calitățile-i remarcate de presa maghiară, așa numitele „merite patriotice“. Din ele se va vedeà și mai clar de câtă bucurie trebuie să fim cuprinși, când știm că Românii noștri nu vor trebui să asculte de poruncile pâr. episcop Miklós.

„În căutarea persoanei episcopului de Hajdudorogh — așa cuvântează ziarul partidului popular „Alkotmány“ — pe lângă punctele de vedere bisericesti a trebuit să fie luat în socotință și aceea, că încopcierea în ideea națională maghiară a greco-catolicilor, care există de pe vremea lui Rákoczi, să o poată continua cu mână tare și noul episcop“. În aceasta ordine de idei continuă apoi să arete interesele adânci naționale, cari sunt legate de episcopia maghiară, găsind, că fostul paroh din Sátorajújhely este o persoană cu totul potrivită. Lăsăm să urmeze din cuvânt în cuvânt și motivarea: „Activitatea lui preotească a dat un puternic impuls unei vieți religioase mai intensive și al lui e meritul, că avântul îmbucurător al *maghiarizării* greco-catolicilor din Sátorajújhely, care s'a simțit și înainte de el, acum nu mai lasă nimic de dorit“.

Alte organe vorbesc tot astfel, așa că absolut n'avem cuvânt să ne îndoim despre sentimentele bune patriotice ale aceluia, care încurând va preluà dela episcopul Muncaciului, administratorul de până acum al episcopiei, frânele guvernării. Iar dacă este așa, nu ne simțim de loc ispitiți să invidiem soarta ce-i așteaptă, în ce privește vieța religioasă, pe ceice vor rămâneà în cadrele iurisdicției pâr. episcop Miklós (ar).

*

La jubileul lui Wilhelm II. În țara gânditorilor, cum i-se mai zice Germaniei, împăratul Wilhelm II. își prăznuește jubileul de 25 ani al domniei sale.

Nu intră în cadrele acestei reviste să stăruim asupra activității celui ce stă în fruntea celei mai puternice împărății continentale din lumea întreagă.

Dacă Germania a ajuns acolo unde este astăzi: în cea mai mare parte, este a se mulțămii inițiativei personale și amestecului autoritativ al domnitorului său pe toate terenele vieții de stat. Douăzeci și cinci de ani ai domniei lui Wilhelm II sunt tot atâția ani de pace pentru Europa întreagă, de progres și de consolidare a civilizației omenești. Lui Wilhelm II i-se potrivesc mai puțin cuvintele unui învățat, care scria oarecând, că omenirea trebuie să fie mulțămită, dacă regii nu se împotrivesc cu îndârjirea spiritului vremii lor și dacă ei nu întreprind nimica, ce ar împiedeca progresul societății, — pentru că împăratul Germaniei a fost pentru țara sa nu piederă, ci povățuitor, în înțeleșul adevărat al cuvântului.

Concepția lui Wilhelm II, despre datorințele unui domnitor de astăzi, pare a se resumă în fraza: *primul slujitor al țării și al poporului său*, năzuindu-se prin conlucrarea sa pe toate terenele: cultural, social și politic, să dobândească și să asigure poporului său locul prim în munca pentru pace a neamurilor. — Cât de departe e felul acesta de a înțelege rostul vieții unui cap încoronat, de concepția cu atâți urmași a aceluși rege, care rostise înainte cu o sută și mai bine de ani cuvintele: *l'état c'est moi*, statul sunt eu!

Un lucru e sigur, că o atare concepție de viață și de lume nu se poate desvolda, decât pe un temelie religios, într'un suflet conștient de răspunderea sa înaintea scaunului judecății lui Dumnezeu. — Și împăratul Wilhelm II. este în adâncul sufletului său un creștin evlavios și credincios, și convingerea religioasă a mărturisit-o de nenumărate ori înaintea lumii întregi. Intr'o clipă din cele mai serbătorești ale vieții sale, cu prilejul confirmării alor 2 fii ai săi, Wilhelm al II-lea a rostit cuvinte, cari le socotim vrednice să fie reproduse și la acest loc, din vorbă în vorbă: „Când reprivesc asupra experiențelor mele personale, vă pot asigura, — și voi veți face aceeaș experiență — că punctul cardinal și central de învățare al unei vieți omenești, mai ales al unei vieți pline de responsabilitate și bogate în muncă, zace numai și numai în atitudinea ce o are omul față cu Domnul și Mântuitorul său.... Încă și astăzi, figura Lui luminoasă, ce noi o putem vedea numai cu ochii sufletești și o putem simți numai în sufletul

nostru, petrece între noi, mângâiând, ajutorând, îmbărbătând, deșteptând adese contrazicere, împotrivire și prigonire. Și fiindcă El nu poate fi ignorat, de aceea orice om e silit, în chip conștient ori inconștient, să-și întemeieze viața ce o trăește, slujba ce o poartă, pe perspectiva, din care consideră pe Mântuitorul.“

Așa vorbește despre credința creștină — acela, care prin talentele sale firești și prin situația sa, stă așa de sus, în ochii lumii întregi.

Cât de ridicoli sunt mărunții pigmei, cari cred, că prin tăgăduirea creștinismului, își vor săpă doar și ei numele în istoria neamului omenesc! Și asemenea acestor pigmei ai științii, vrednici de compătimire sunt pigmeii strâmți la inimă, cari socotesc că a te mărturisi și a te afirmă astăzi ca creștin ar fi o rușine! (m.)

*

In serviciul moralității. La începutul lui Iunie al acestui an s'a ținut în Budapesta al optălea congres internațional al editorilor. Dintre multele hotărâri importante ne interesează cu deosebire acele, cari sprijinesc cu multă putere lupta Bisericii creștine împotriva imoralității.

De chestia tipăriturilor pornografice, acest foarte însemnat factor al lățirii în păături largi a imoralității, s'a ocupat o secție specială. Și cu bucurie înregistrăm, că congresul a dat acestei chestii cea mai mare și mai largă atențiune, punându-o chiar în fruntea programului. Referenții diferitelor chestii de amănunt au făcut mărturisiri și constatări, care de care mai prețioase, toate în spirit creștin intransigent. S'a enunțat cu toate voturile, că tipăriturile pornografice sunt cel mai mare dușman al pieței de cărți, pentru că strică gustul publicului cititor. În ce privește apoi măsurile de apărare contra acestor fel de cărți, broșuri și mai ales icoane, s'a enunțat, că congresul oprește pe membrii reuniunii internaționale a editorilor să scoată tipărituri de acele, cari țintesc numai ațitarea simțurilor, și în locul al doilea îi oprește să lățească astfel de lucruri, mai ales din conziderație față de tinerime. S'a mai hotărât apoi și aceea, că nu vor primi în sinul reuniunii editori de aceia, cari nu se vor supune hotărârilor de mai sus, indicând prin aceasta singuraticelor guverne pe ceice primejduiesc moralitatea publică.

În lupta mare și vitală, care se poartă din partea a tot mai multora contra imoralității, ajutorul ce ne vine din partea editorilor este foarte binevenit și foarte puternic.

Numai de s'ar putea executa frumoasele hotărâri ce s'au luat! (ar.).

TELEFON.

Proximul număr al revistei noastre apare în 10 Septembrie a. c.

P. București. Vi s'a trimis un al doilea exemplar din numărul cu pricina, făcându-se și la tipografie pașii de lipsă. — Ce privește »bobâr-nacul mare și decisiv trimiteți-l la »Unirea«, cu atât mai vârtos, că numărul nostru proxim va ieși numai în 10 Septembrie și până atunci ar putea să-și piardă actualitatea.

G. N. în T. Luăm act de promisiunea Sf. Voastre. — Știm noi bine, că din peste 300 abonați, cari nu și-au achitat abonamentul, întreg ori în parte, nici pe anul, ori chiar pe anii trecuți, se vor fi supărat mulți, pentrucă ne-am luat libertatea, să-i rugăm și în luna aceasta, ca să ne plătească, spunându-le, că la caz contrar suntem nevoiți a exoperă incasarea preten-siunii prin Ordinariatele concernente. Supărarea aceasta însă e cu totul nemotivată. Le-am cerut prețul abonamentului în avizuri de pe coverta revistei, în avizuri separate, în scrisori închise trimise la persoană, am în-cercat încasarea prin postă, dar toate aproape fără rezultat. Cheltueli de mai multe sute coroane și lucru! Intre astfel de împrejurări, regretăm, dar suntem siliți, ca în vacanța aceasta să rugăm pe P. V. Ordinariate, să constrângă pe restanțierii mai vechi, să ne plătească.

I. C. Vereșmort. 1. Se va publica în alt loc. 2. Noi credem, că nu-mărul reuniunilor mariane de femei pentru înfrumșetarea de biserici numai în arhidieceză trece peste 100. Aceasta o deducem din faptul, că începând cu 1905, fiecare cleric abs. al Seminarului nostru a luat angajament pentru înființarea de reuniuni de felul acesta, apoi și din partea altora în repeti-te rânduri ni-s'au cerut informații și statute-tip în scopul acesta. Ar fi foarte bine, dacă am avea registrul reuniunilor la Ordinariate.

G. B. Năsăud. Am primit prețul abonamentului în sumă de Cor. 27. Numărul acesta și cel viitor se va spedă la adresele indicate de DVoastră.

SUMARUL:

Redacția: Hajdudorogh. — **Senior:** Cuminecarea preotului la liturghia Inaintesfințitelor. — **Dr. Ștefan Pop:** Din istoria bi-sericească a Bihorului (Ultimii arhidiaconi-vicari ai episcopului latin). — **Senior:** Tipicul serviciului liturgic arhieresc. (Sfânta liturghie, III. Articol final). — **Insemnări:** O statistică (Dr. Alex-andru Rusu); Exagerări artistice în pictura noastră bisericească (Dr. Ioan Coltor). — **Cronică:** Legea cvincvenalelor preoțești (ar); Primul episcop al Hajdudoroghului (ar); La jubileul lui Wilhelm II (m.); În serviciul moralității (ar.). — **Telefon.**

Pentru redacție răspunde: Dr. Alexandru Rusu.
Proprietar-editor: Membrii redacției.